

УДК 325.2:061.213(476)(477)

В. У. Коваль, кандыдат гістарычных навук, старшы выкладчык (БДТУ)

АСАБЛІВАСЦІ СУПРАЦОЎНІЦТВА БЕЛАРУСКАЙ І ЎКРАЇНСКАЙ ЭМІГРАЦЫІ Ў КРАЇНАХ ЛАЦІНСКАЙ АМЕРЫКІ (1918–1939)

Дадзены артыкул ілюструе кірункі дзейнасці ўкраінскай і беларускай эміграцыі ў краінах Лацінскай Амерыкі ў міжваенны час. У матэрыяле прадстаўлена малавядомая інфармацыя пра Саюз украінскіх і беларускіх рабочых арганізацый. Гісторыя дадзенай арганізацыі непасрэдна звязаная з гісторыяй Аргенціны ў міжваенны перыяд. Саюз прапагандаваў пракамуністычныя ідэі ў асяродку рабочых Аргенціны. Спецыяльная ўвага ў артыкуле надаецца дзейнасці бібліятэкі імя Тараса Шаўчэнкі ў Буэнас-Айрэсе і рабоце Культурнага цэнтра імя Т. Шаўчэнкі ў Мантэвідэа. У даследаванні разглядаюцца палітычныя і культурныя сувязі паміж украінскімі і беларускімі эмігрантамі, а таксама іх супольныя арганізацыі.

The article illustrates the activity of Ukrainian and Belarusian emigrants in Latin America during the inter-war period. It presents little-known information about The Union of Ukrainian and Belarusian Workers' Organizations. The history of the organization is connected with the inter-war period of Argentine history. This union was a member of pro-communist movement in Argentine. Special attention is given to the characteristic of the Taras Shevchenko Library in Buenos Aires and Taras Shevchenko Ukrainian Cultural Centre in Montevideo. The political and cultural ties between Ukrainian and Belarusian emigrants and the common organizations were analyzed in the research.

Уводзіны. Даследаванне гістарычнай спадчыны сучаснай беларускай дзяржавы патрабуе вывучэння мінулага дзяспары. На сучасны дзень узнікла вострая неабходнасць у кампетэнтным аналізе асаблівасцей міжкультурнага дыялога беларусаў замежжа. У сваіх даследаваннях гісторыкам важна выдзеліць тыя факты, якія дазволілі эміграцыі скласці аснову нацыянальнай ідэнтычнасці на прасторы іншакультурнай супольнасці. Асаблівасці супрацоўніцтва беларускіх і ўкраінскіх эмігрантаў у краінах Лацінскай Амерыкі пашыраюць пэўныя фрагменты агульнай гістарычнай карціны.

Асноўная частка. Раней спецыялісты ў сваіх навуковых працах ужо звярталіся да тэмы ўзаемасувязей беларускай і ўкраінскай дзяспары. У 2005 годзе была абаронена кандыдацкая дысертацыя С. В. Шабельцава [1], прысвечаная дзейнасці ўкраінцаў і беларусаў у Аргенціне. У дадзеным дысертацыйным даследаванні грунтоўна і падрабязна разглядаюцца супольныя беларуска-ўкраінскія праекты з 1945 па 1991 гады.

Да вызначанай тэмы звяртаюцца не толькі айчынным даследчыкі, але і замежным вучоным. Пра дзейнасць палітычных і культурных арганізацый, створаных рускімі, украінскімі і беларускімі эмігрантамі ў краінах Лацінскай Амерыкі, у сваёй манаграфіі ўзгадвае расійская даследчыца М. М. Масейкіна [2]. Праца вядомага спецыяліста ў галіне эмігрантазнаўства прадстаўляе глыбокі аналіз сацыяльна-эканамічнай адаптацыі эмігрантаў з 1920 г. па 1960 г., што адметна пашырае сучасныя ўяўленні пра жыццё і дзейнасць беларускай дзяспары ў Паўднёвай Амерыцы.

Новым поглядам на праблему супрацоўніцтва эмігрантаў у 1930-ыя гады вызначаецца

манаграфія С. Цыпка [3], выдадзеная ў 2011 годзе на англійскай мове ў Канадзе. У дадзеным замежным даследаванні аўтар вылучыў асобны раздзел, прысвечаны дзейнасці Саюза ўкраінскіх і беларускіх рабочых арганізацый. На аснове шырокага спісу англамоўных даследаванняў і замежных гістарычных крыніц аўтар прадстаўляе падрабязны агляд дзейнасці саюза, апісвае яго асноўныя мэты, вылучае найбольш уплывовыя постаці з ліку ўкраінскай і беларускай супольнасці, вызначае складанасці і перашкоды, з якімі сутыкалася арганізацыя.

Найбольш яскрава беларуска-ўкраінскія сувязі можна прасачыць на прыкладзе дзейнасці эмігрантаў у Аргенціне, дзе дзяспары вызначыліся сваёй актыўнай грамадскай пазіцыяй і агульнымі палітычнымі мерапрыемствамі. Эмігранты славянскага паходжання ў Аргенціне нярэдка жылі разам, ядналися, каб справіцца з працэсам індывідуальнай і сацыяльнай адаптацыі. Нярэдка сваімі асабістымі кантактамі вызначаліся беларускія і ўкраінскія працоўныя і сяляне.

Напрыклад, украінская сям'я ў Місьёнсе часова жыла ў беларусаў, якіх апісвалі наступным чынам: “Антон Беляковіч быў родам з Заходняй Беларусі. З трыма братамі ён прыехаў у Аргенціну некалькі гадоў таму назад, да пачатку сусветага эканамічнага крызісу, калі прадпрыемальнікам яшчэ патрабаваліся працоўныя рукі. Хлопцы працавітыя, сяброўскія і беражлівыя – сабралі нейкае паса, а калі пачалося беспрацоўе, пасяліліся ў сэльве... і сталі гаспадарыць. Праз пэўны час да іх завітаў бацька, які шмат гадоў жыў у ЗША. Ён пакінуў сынам свае зберажэнні, а тыя ўзялі “на выплату” грузавую машыну” [4, с. 194]. У станаўленні і развіцці прыватнай

гаспадаркі ці свайго ўласнага бізнесу эмігранты былі вымушаны разлічваць толькі на свае сілы, таму прыклад узаемадапамогі можна лічыць тыповым.

Цікавым фактам супрацоўніцтва беларускай і ўкраінскай дыяспар ў Аргенціне стала стварэнне дастаткова моцнай і пашыранай арганізацыі Саюза ўкраінскіх і беларускіх рабочых арганізацый. Дзейнасць саюза яшчэ неабходна даследаваць і вывучаць, а яго ўплыў на грамаду эмігрантаў Паўднёвай Амерыкі патрабуе сур'ёзнага і дэтальнага аналізу.

Даследчык беларускай эміграцыі ў Аргенціне С. В. Шабельцаў пазначае, што першапачаткова ў 1929 г. быў створаны Саюз украінскіх рабочых арганізацый [5, с. 11]. Саюз падтрымліваў цесныя сувязі з Камуністычнай партыяй Аргенціны, прапагандаваў ідэі сацыяльнай справядлівасці і інтэрнацыяналізму. Арганізацыя актыўна адстойвала правы эмігрантаў, рабочых і сялян. Першапачаткова яна дзейнічала ў Буэнас-Айрэсе, але суполкі хутка пачалі стварацца па ўсёй краіне.

З самага заснавання Саюза ўкраінскіх рабочых арганізацый у ім прымалі актыўны ўдзел беларускія эмігранты, якія і выступілі з ініцыятывай пашырыць назву арганізацыі. Саюза быў перайменаваны ў Саюз украінскіх і беларускіх рабочых арганізацый (СУБРА). Гісторыкі разыходзяцца ў даце пашырэння саюза. С. В. Шабельцаў перакананы, што СУБРА быў створаны ў 1932 г. [6, с. 194], аднак у англамоўнай манаграфіі С. Цыпко сцвярджаецца, што новая назва з'явілася ў сярэдзіне чэрвеня 1933 года [7, с. 138].

На дзейнасць украінска-беларускай арганізацыі непасрэдна ўплывала палітычная сітуацыя ў Аргенціне. Члены саюза сістэматычна падвяргаліся палітычным рэпрэсіям з боку ўлад, якія вялі барацьбу з распаўсюджваннем пракамуністычных ідэй у Аргенціне. Афіцыйнымі друкаванымі органамі СУБРА сталі газеты "Украінская рабочая газета", газета беларускіх эмігрантаў "Рабочая праўда", якая рыхтавалася да друку на рускай мове, а ў 1935 г. яшчэ з'явілася ўкраінамоўная газета "Світло" [8, с. 138]. Прэса эмігрантаў нярэдка канфіскоўвалася ўладамі, а яе выдаўцы арыштоўваліся.

Найбольш актыўным дзеячам саюза з ліку беларускіх і ўкраінскіх эмігрантаў былі дэпартаваны на радзіму. З 1931 па 1933 гады па палітычных прычынах было арыштавана каля 550 членаў саюза, а да 1935 г. яшчэ каля 250 актывістаў [9, с. 138]. Нягледзячы на палітычныя рэпрэсіі ў дачыненні эмігрантаў, Саюз украінскіх і беларускіх рабочых арганізацый праводзіў маштабныя акцыі па распаўсюджванню пракамуністычных ідэяў у асяродку рабочых Аргенціны. З шэрагу найбольш актыўных членаў

арганізацыі можна вылучыць Пятра Тэмнюка, Пятра Новак-Несцерчука, Васіля Коваля, Пятра Мовчана.

Саюз украінскіх і беларускіх рабочых арганізацый аказваў дапамогу беспрацоўным эмігрантам у міжваенны час, адстойваў іх правы, аб'ядноўваў і дапамагаў арыентавацца на лацінаамерыканскім рынку працы. Арганізацыя выступала ў буйных гарадах Аргенціны з мітынгамі пратэсту супраць эканамічнай і прававой дыскрымінацыі эмігрантаў, стварала федэрацыі вытворцаў сельскагаспадарчай прадукцыі.

Асобнай тэмай даследавання дзейнасці Саюза ўкраінскіх і беларускіх рабочых арганізацый з'яўляецца абарона правоў эмігрантаў у перыяд суветнага эканамічнага крызісу 1929–1932 гадоў. З 1928 г. урад Аргенціны на заканадаўчым узроўні відавочна абмежаваў эміграцыю ў краіну па прычыне пагаршэння эканамічнай кан'юктуры на рынку працы, аднак прыток рабочай сілы працягнуўся.

Лёс беларускіх і ўкраінскіх эмігрантаў, якія прыехалі ў Аргенціну, быў няпросты. Замест надзеі на шчаслівую будучыню, яны сустракаліся з беспрацоўем, голадам і хваробамі. На старонках міжваеннай прэсы трапіла апісвацца праблемы эмігрантаў у Лацінскай Амерыцы. Напрыклад, львоўская газета "Грамадскі голас" апублікавала ліст галіцкага селяніна Пятра Семківа, які пісаў з Буэнас-Айрэса: "Беспрацоўе ўзрастала не па днях, а па хвілінах. Куды ні глянеш, убачыш цэлыя грамады людзей без працы, без хлеба, у дзікім стэпу і лесе" [10, с. 223].

Прычынай высокага беспрацоўя для Аргенціны, акрамя іншых фактараў, стала падзенне кошту на сельскагаспадарчую прадукцыю. Асноўная частка эмігрантаў з тэрыторыі Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны працавала менавіта ў галіне сельскай гаспадаркі, таму суветны эканамічны крызіс прывёў да значнага пагаршэння іх становішча.

Нягледзячы на заканадаўчыя абмежаванні для эмігрантаў, якія ехалі ў Аргенціну, беларускія і ўкраінскія сяляне імкнуліся адправіцца за пошукамі грошай у краіны Паўднёвай Амерыкі, бо за 1920-я гады ў масавай свядомасці сялянства сфарміраваўся міф пра забяспечаную будучыню ў Амерыцы. Не змаглі цалкам спыніць эміграцыйную хвалю і мерапрыемствы Міністэрства працы і сацыяльнай апекі Другой Рэчы Паспалітай, таксама накіраваныя на абмежаванне эміграцыі. Нярэдка ўзнікалі супрацьзаконныя схемы, распрацаваныя агентамі мараплаўных кампаній. Супрацоўнікі карабельных таварыстваў цудоўна ведалі, што адпраўляюць юнакоў і дзяўчат на пакуты, аднак пагоня за ўласным прыбыткам для іх была больш важнай.

“Учора ў 7 гадзін раніцы група беспрацоўных рабочых замежнікаў шукала ўдачы, каб атрымаць працу на некалькі дзён. Ахоўнік крыкнуў: “Для рускіх і палякаў працы няма, яны могуць сыходзіць”. Адзін з гэтых рабочых, сыходзячы, адказаў: “Усе мы таксама маем права пад’есці” [11, с. 140–141].

Саюз украінскіх і беларускіх рабочых арганізацый намагаўся ў няпросты перыяд дэпрэсіі арганізаваць дапамогу эмігрантам, падтрымліваў сталыя сувязі з беларусамі і ўкраінцамі Уругвая і Парагвая. У Аргенціне саюз выступаў з акцыямі пратэстаў, арганізоўваў мітынгі і маніфестацыі, намагаўся звярнуць увагу ўраду на кошты прадукцыі сельскай гаспадаркі.

Акрамя таго, беларускія і ўкраінскія эмігранты спецыяльна пісалі лісты ў газеты і часопісы Бацькаўшчыны, каб іх публікацыі дазволілі сялянам рэальна ацаніць сітуацыю ў Аргенціне. “Каля гарадоў і мястэчак галадаючыя асядаюць цэлымі лагерамі. Жывуць яны з таго, што горад выкідае ў сметніцы. Ажно страшна, калі раніцай ідзеш па вуліцы. Быццам бы сабакі, завіхаюцца людзі каля сметнікаў, каб знайсці нейкі кавалак ежы і тым самым уратавацца ад галоднай смерці. Кожны дзень прэса прыносіць новыя звесткі з лагераў галадаючых” [12, с. 223], – пісала львоўская газета “Грамадскі голас” у 1932 г. пра жыццё ўкраінскіх сялян у Аргенціне. Такім чынам, актыўная грамадская пазіцыя супольнасці замежжа была накіраваная на развенчванне міфа пра казачнае жыццё эмігрантаў за акіянам.

Беларускія эмігранты ў краінах Лацінскай Амерыкі намагаліся выкарыстаць вопыт і напрацоўкі больш кансалідаваных і колькасных славянскіх дыяспар у арганізацыі культурна-асветнай дзейнасці і палітычных акцый. Украінскія палітычныя лідары і культурныя дзеячы падтрымлівалі асабістыя кантакты з беларускімі эмігрантамі, актыўна перадавалі ім свае напрацоўкі па захаванні гістарычнай памяці ў іншакультурным асяродку прымаючай краіны, па арганізацыі юбілейных дат, гістарычных падзей ці ўгодкаў.

Калі частка ўкраінскага замежжа імкнулася аб’яднацца вакол легендарнай постаці Тараса Шаўчэнкі, беларускія эмігранты ў міжваенны перыяд спрабавалі знайсці свайго гістарычнага героя, які мог бы стаць сімвалам усёй нацыі. Напрыклад, у Празе адбываліся вечарыны з нагоды ўгодкаў беларускага драматурга В. Дуніна-Марцінкевіча, паэта М. Багдановіча, першадрукара Ф. Скарыны, праходзілі творчыя вечарыны жывых класікаў Я. Купалы і Я. Коласа і г. д. Выбар тэм для правядзення культурных мерапрыемстваў беларускай дыяспары быў невыпадковым, бо эмігранты вылучалі даты, якія маглі

аб’яднаць усю дыяспару, стварыць настрой гістарычнага аптымізму. Навіны культурна-асветніцкай дзейнасці шырока прадстаўлялі перыядычныя выданні беларусаў замежжа. Паміж сусветнымі войнамі адбываліся актыўныя працэсы фарміравання нацыянальнай свядомасці, таму беларускія палітычныя дзеячы намагаліся культурным мерапрыемствам надаць яскрава вызначаны міжнародны характар, як гэта рабілі ўкраінскія эмігранты падчас правядзення Шаўчэнкаўскіх дзён.

Беларускія эмігранты шырока супрацоўнічалі з ўкраінцамі замежжа, таму імя Тараса Шаўчэнкі шмат каму з беларусаў было добра знаёмым. У міжваенны перыяд арганізацыі і ўстановы, названыя ў гонар украінскага генія, дастаткова актыўна ствараліся ў краінах Паўднёвай Амерыкі, асабліва часта ў асяродку прасавецку арыентаванай эміграцыі. Беларускія эмігранты шчыльна супрацоўнічалі з украінскімі арганізацыямі Аргенціны, асабліва актыўна далучаліся да мерапрыемстваў бібліятэкі імя Тараса Шаўчэнкі [5, с. 14]. Практыка наведвання ўкраінскіх бібліятэк беларусамі замежжа была дастаткова пашыранай у розных краінах свету, бо падабенства моў і ментальнасцей дазваляла ім лёгка далучацца да культурнага жыцця ўкраінцаў.

Бібліятэка імя Тараса Шаўчэнкі дзейнічала ў Буэнас-Айрэсе, была дастаткова папулярнай у эмігранцкім асяродку. Установа паспяхова займалася захаваннем і распаўсюджваннем тэатральнага і музычнага нацыянальнага мастацтва, а таксама арганізацыяй мерапрыемстваў, накіраваных на фарміраванне пачуцця адзінства прадстаўнікоў дыяспары. Супрацоўнікі бібліятэкі арганізоўвалі канцэрты, занятыя з украінскімі дзецьмі па мове і нацыянальнай культуры, пры ўстанове нават была заснавана ўкраінская школа і дзейнічала жаночая арганізацыя эмігрантак [7, с. 163]. Вечарыны, выступленні і заняткі ў бібліятэцы мелі выключны поспех сярод ўкраінцаў замежжа, пра што сістэматычна пісала прэса эміграцыі. Папулярнасць установы хутка стала вядомай і сярод беларускіх эмігрантаў, якія нярэдка станавіліся ўдзячнымі глядачамі канцэртаў.

Пра непасрэды ўплыў гістарычнай постаці Тараса Шаўчэнкі на беларускую супольнасць сведчыць той факт, што ў 1927 г. беларускія эмігранты разам з ўкраінцамі замежжа прымалі ўдзел у стварэнні Культурнага цэнтра імя Т. Шаўчэнкі ў Мантэвідэа [13, с. 131]. Аб’ядноўвала эмігрантаў іх прасавецкая арыентацыя. Члены Культурнага цэнтра імя Тараса Шаўчэнкі мелі сталыя сувязі з Пасольствам Савецкага Саюза ва Уругваі [14, с. 131], атрымлівалі кнігі, падручнікі, фільмы. Арганізатары Культурнага

цэнтра імя Тараса Шаўчэнка мелі яркая вызначаны прасавецкія перакананні, фактычна ўсе яны былі эканамічнымі эмігрантамі. Украінцы разам з беларусамі ў рамках дзейнасці культурнага цэнтра імкнуліся ўсвядоміць сваю культурна-гістарычную місію ў прымаючым грамадстве, таму актыўна рэалізавалі кансалідуючую і сацыяльна-псіхалагічную функцыю.

Супольнымі палітычнымі праектамі таксама вызначаліся эмігранты, якія жылі ў Бразіліі. Яны стварылі беларуска-ўкраінскую арганізацыю “Асвета”, мэтай якой стала змаганне за ўласныя эканамічныя правы ў прымаючым грамадстве. Эмігранцкая газета “Барацьба” ў 1933 годзе апублікавала адозву эмігрантаў з Бразіліі: “Мы Беларусы і Украінцы, згуртаваныя каля свае работніцкай арганізацыі “Асвета” ў Порто-Алегре энергічна пратэстуем проціў новай судовай камедыі над правадыром беларускіх працоўных мас і над арганізатарам беларускай стотысячнай арганізацыі “Грамады” – Б. Тарашкевічам” [15, арк. 9 зв.]. Члены беларуска-ўкраінскай арганізацыі Бразіліі выступалі адзіным палітычным фронтам у барацьбе за свабоду эканамічнай міжваеннай эміграцыі.

Заклучэнне. Такім чынам, на прыкладзе супольных палітычных праектаў эмігранцкіх арганізацый на лацінаамерыканскім кантыненте можна вывучаць развіццё ўземаасувязей беларускай і ўкраінскай дыяспар у міжваенны час. Нягледзячы на тое, што ў адзначаны перыяд Паўднёвая Амерыка вабіла перасяленцаў дастаткова ліберальным эміграцыйным заканадаўствам, наяўнасцю зямлі для сельскагаспадарчых работ, запатрабаванасцю ў працоўнай сіле, сацыяльная адаптацыя беларускіх і ўкраінскіх эмігрантаў адбывалася дастаткова складана. Яны былі вымушаны разам адстойваць свае правы на міжнародным узроўні, у перыяд суветнага эканамічнага крызіса, развіваць сувязі паміж палітычнымі і культурнымі цэнтрамі розных рэгіёнаў і краін.

Літаратура

1. Шабельцев С. В. Украинцы и белорусы в Аргентине: общественно-политическая деятельность и связи с родиной (1945–1991 гг.): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03. Минск, 2005. 116 с.

2. Мосейкина М. Н. «Рассеяны, но не роторгнуты»: русская эмиграция в странах Латинской Америки в 1920–1960 гг. Москва: РУДН, 2011. 344 с.

3. Cipko S. Ukrainians In Argentina, 1897–1950: The Making Of A Community. Edmonton-Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2011. 282 p.

4. Шабельцев С. В. Просоветская ориентация белорусских иммигрантов из П Речи Посполитой в Аргентине (1930–1950 гг.) // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. 2010. № 6. С. 193–198.

5. Шабельцаў С. В. Беларусы ў Аргенціне: грамадская дзейнасць і рээміграцыя у СССР (1930–1960-я гг.): зб. дакументаў і ўспамінаў. Мінск: Медысонт, 2009. 368 с.

6. Шабельцев С. В. Просоветская ориентация белорусских иммигрантов из П Речи Посполитой в Аргентине (1930–1950 гг.) // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. 2010. № 6. С. 193–198.

7. Cipko S. Ukrainians In Argentina, 1897–1950: The Making Of A Community. Edmonton-Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2011. 282 p.

8. Там жа.

9. Там жа.

10. Качараба С. П. Эміграцыя з Заходняй Украіны 1919–1939. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. 416 с.

11. Cipko S. Ukrainians In Argentina, 1897–1950: The Making Of A Community. Edmonton-Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2011. 282 p.

12. Качараба С. П. Эміграцыя з Заходняй Украіны 1919–1939. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. 416 с.

13. Мосейкина М. Н. «Рассеяны, но не роторгнуты»: русская эмиграция в странах Латинской Америки в 1920–1960 гг. Москва: РУДН, 2011. 344 с.

14. Там жа.

15. НАРБ. Ф. 458. Воп. 1. Спр. 182. Белорусская националистическая газета «Барацьба». 16 арк.

Паступіў 03.03.2014